

UREDNIŠTVO IN UPRAVA :
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA :
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XI. — Štev. 5 (192)

UDINE, 16. - 31. MARCA 1959

Izhaja vsakih 15 dni

PROCES PROTI BIVŠIM BENEŠANSKIM PARTIZANOM

Zgodovinski, politični in moralni absurd

Zanimanje, s katerim napredna in demokratična javnost sledi poteku razprave proti bivšim benešanskim partizanom in antifašističnim borcem, ki se sedaj vrši pred porotnim sodiščem v Firenci, je nedvomno upravičeno, ker gre za razpravo proti ljudem, ki so s svojo požrtvovalno in dosledno borbo — v pogojih najhujšega fašističnega in nacističnega terorja — prispevali svoj delež k rojstvu demokratične Evrope in s tem tudi sedanjemu demokratičnemu Italiji. In sodišče prav te demokratične Italije jih je sedaj postavilo na zatožni klopi in jih obdolžilo najrazličnejših zločinov, med njimi tudi najhujšega — veleizdaje!

Kako se je moglo zgoditi nekaj tako absurdnega, kar se upira že preprosti zdravi pameti in kar krvavo žal čuti za pravičnost, ki je najgloblje zakoreninjena v duši vsakršnega človeškega bitja? Odgovor na to vprašanje najdemo v obtožnici sami. Kdor jo je pazljivo prečital, je moral takoj ugotoviti, da je obtožnica zrasla na terenu fašističnega poraza in da predstavlja poskus maščevanja nad ljudmi, ki so tudi s svojo borbo prispevali k temu, da se je načrt fašistične in nacistične strahovlade nad Evropo in svetom tragično izjalovil.

Tega izvirnega greha obtožnici ni moč niti izbrisati niti zabrisati, pa naj si javni tožilec še tako prizadeva, da bi jo obdržal na nogah tudi kljub njenim očitnim »pomanjkljivostim« — kakor se je blagovoli izrazil že na začetku te anahronistične razprave proti partizanskim borcem — kajti obtožnica ni pomanjkljiva, ampak absurda: absurda zgodovinsko, politično in moralno.

Zgodovinsko je obtožnica proti benešanskim partizanom absurda, ker fašizem ni zmagal, ampak je bil poražen; politično je absurda, ker sta protifašistično gibanje in borba ustvarila nove odnose med narodi in s tem tudi nove odnose med državami, ki temeljijo na medsebojnem spoštovanju in miroljubnem sožitju in sodelovanju, ob spoštovanju narodnostnih in človeških pravic; končno pa je obtožnica proti benešanskim partizanom absurda tudi moralno, ker postavlja na zatožni klopi ljudi, ki so s svojo borbo prispevali k zmagi demokratičnih in svobodoljubnih načel nad bestialnim fašizmom in nacizmom.

Iz vseh teh nespornih razlogov je sodni postopek proti bivšim benešanskim partizanom ne le anahronističen in absurd, ampak hkrati tudi protizakonit. Protizakonit je iz preostega razloga, ker je Italija — po kapitulaciji fašistične države — sprejela osnovna demokratična načela protifašistične zavezniške koalicije in na teh temeljih tudi sama sodelovala v borbi proti skupnemu sovražniku — fašizmu in nacizmu. Med ta osnovna demokratična načela protifašistične koalicije spada tudi načelo o samoodločbi narodov, na osnovi katerega je morala Italija — z izgubo kolonij, Abesinije, Albanije in dela Julijske krajine — znatno zmanjšati obseg svoje državne vrhovnosti.

Spričo tega je bilo pričakovati, da bo javni tožilec zahteval ukinitve sodnega postopka proti bivšim benešanskim partizanom z utemeljitvijo, da dejanja, za katera jih obtožnica bremeni, niso kazniva. V nasprotju s tem upravičenim pričakovanjem pa je javni tožilec ubral drugačno pot. To pot bi mogli imenovati poskus, da bi bil volk sit in koza cela: priznal je, da gre v obtožnici za dejanja nujnosti v borbi proti fašizmu in nemškemu okupatorju, hkrati pa je nekatere obtožence obdolžil veleizdaje izključno na osnovi njihove pripadnosti tej ali oni na izrazito vojaški formaciji, ostale obtožence pa je oporel te obtožbe le zaradi pomanjkanja dokazov, ker se je takomimovano »beneška četa« med dokaznim postopkom razbilo, v obtožnici pa ni našel nobene opore, da bi tudi za te obtožence zahteval obsodbo na osnovi čl. 241 kazenskega zakonika.

Kaj svojo obtožbo? Ob pomanjkanju stvarnih dokazov se je javni tožilec zatekel k domišljiji: izmislil si je jugoslovansko okupacijo (po 8. sept. 1943 naj bi IX. korpus NOV in POJ zasedel ozemlje Julijske krajine in Beneške Slovenije) in tej okupaciji pripisal dvojno lice in dvojen namen, vojaški in politični. Vojaški namen naj bi bila borba proti nemškemu okupatorju, politični pa borba za priključitev italijanskega ozemlja k Jugoslaviji. In tako si je ustvaril kriterij za obtožbo: kdor je sočeloval v vojaških enotah ni kazniv; kdor pa je borbo proti okupaciji podpiral v političnih organizacijah, je izdajalec.

Vse to bi bilo smešno, če bi ne bilo tragično. Kdor mora po službeni dolžnosti vihteti tako hude paragrafe kot je člen 241 kazenskega zakonika, bi moral čutili dolžnost čim resnejše in objektivnejše proučitev partizanskega osvobodilnega gibanja na sploh, slovenskega in italijanskega pa še posebej, ne pa da prihaja do zaključkov, ki so z značajem in zgodovinsko tega gibanja povsem nezdrujljivi. Ne le da ni resnično, ampak preprosta kleveta je trditve, da bi slovensko in jugoslovansko osvobodilno gibanje imelo kakršnekoli aneksionistične težnje na škodo italijanskega ozemlja; dokazuje za neresničnost take trditve more javni tožilec najti tudi v uradnih dokumentih italijanskega osvobodilnega gibanja, v uradnih aktih glavnega poveljstva »Corpo dei Volontari dell' «libertà» in političnega vodstva CLNAI, v manifestu tega poslednjega, v katerem se italijansko prebivalstvo Julijske krajine poziva k ustanavljanju skupnih slovensko-italijanskih osvobodilnih odborov, k sodelovanju v skupni borbi proti fašizmu in nemškemu okupatorju, k sodelovanju v vrstah osvobodilne vojske maršala Tita.

Te dokumente javni tožilec pozna, kljub temu pa je za nekatere obtožence zahteval obsodbo na podlagi člena 241 kazenskega zakonika, obsodbo zaradi veleizdaje. Ali moramo spričo tega zaključiti, da smatra javni tožilec manifest CLNAI za poziv k veleizdaji in pričakovati, da bo postavil na zatožni klopi ljudi, ki so s svojo borbo prispevali k zmagi demokratičnih in svobodoljubnih načel nad bestialnim fašizmom in nacizmom?

Do takih in podobnih absurdnih zaključkov mora nujno priti vsakdo, ki očito popušča pred napadi poraženega fašizma. Ti napadi pa ne veljajo bivšim borcem za svobodo narodov, ampak so naperjeni predvsem proti demokratičnim osnovam nove Italije, ki je svojo državnost gradila na krvavi zgodovini italijanskega osvobodilnega gibanja.

In ta državnost se je sedaj spravila nad proste benešanske partizanske borce, ki so tudi s svojo požrtvovalno

borbo ustvarjali pogoje za nove odnose med ljudmi, za nove odnose med narodi, za nove odnose med našima sosednima državama, da bi se strahotna preteklost ne povrnila nikoli več.

Mnogo let je že minilo od takrat, ko so tudi benešanski partizani tvegali dan na dan svoje življenje v nadčloveški borbi z nacističnim okupatorjem in njegovimi fašističnimi hlapeci; duhovi so se pomirili in nastalo je novo življenje, ki se vedno bolj razraža in poganja nove korenine, kljub temu, da to je marsikateremu zaslepljenemu poedincu ni všeč; ali hočemo s krivično obsodbo ponovno načeti polemiko, ponovno odpreti komaj zaceljene rane in vnesti nemir in zaskrbljenost med obmejno prebivalstvo, ki si želi le miru in razumevanja za probleme svojega itak trdega vsakdanjega življenja?

To je bistveno vprašanje — tudi mimo vseh pravnih argumentov — in prepričani smo, da bo sodišče v Firenci znalo prisluhniti živemu življenju, kajti v nasprotnem primeru bi bilo vztrajanje na mrtvem paragrafu pomenilo dejansko ne akt modrosti, ampak resnično izdajstvo nad življenjskimi koristmi italijanske države — izdajstvo, ki ga obtožba zamašča s skušnjo naprtiti bivšim benešanskim partizanom.

Dušan Hreščak

Vesele Velikonocne praznike

La capra e i cavoli

Alessandro Manzoni, riferendosi all'Italia sotto la dominazione spagnola del secolo XVI, disse che le leggi, c'erano, ma che nessuno si preoccupava di pormano ad esse; amaramente dobbiamo constatare che anche nell'Italia del secolo XX, c'è una analoga disadeguatezza tra la sua realtà effettiva e i principi, i criteri che le dovrebbero dare una fisiologia civile e moderna.

Come Ferdinando II., alla fine del 1847, orgogliosamente dichiarava che le riforme e i miglioramenti amministrativi attuati nello stato pontificio, in Toscana e in Piemonte esistevano già nel suo regno da lunghi anni, ed intendeva evidentemente riferirsi ad iniziative riformatrici che, restate sulla carta, nulla avevano influito nel rammodernamento della vita del sud dell'Italia, così alcuni politici italiani di oggi insinceramente parlano della avvenuta democratizzazione dell'attuale stato italiano.

Si tratta di un male cronico del nostro paese; se ne lamentava perfino Vincenzo Cuoco in quel «Saggio storico sulla rivoluzione napoletana del 1799» che, pubblicata a Milano nel 1801, denunciava l'assurdità di costituzioni politiche alle quali i

cittadini non erano preparati.

Ora a noi pare di essere nella verità quando affermiamo che le modificazioni di struttura politica ed economica avvenute in Italia, dopo la fine della guerra, non hanno avuto quegli effetti in profondità che sarebbe stato lecito pretendere. Non solo ci pare di essere nel vero, ma ci sembra di fare così anche il nostro dovere; compito della stampa, quotidiana o periodica, di partito o indipendente, è appunto quello di aiutare i lettori ad orientarsi nella politica; un popolo politicamente orientato infatti non sarà mai capace di tollerare situazioni che denunciano abulia di uomini, insincerità di partiti, ipocrisia di dirigenti. Anche se la nostra voce è poco ascoltata, noi non rinunciamo al dovere nostro di dire che grande non ci sembra la differenza tra l'Italia fascista e quella democratica.

I fascisti imposero, ad un certo momento, un razionamento dei generi alimentari e non seppero evitare la borsa nera o, meglio, colpirono solo quelle frazioni che si riferivano alla povertà gente, mentre è noto che le tavole degli alti gerarchi, dei capitani d'industria, mai furono prive, non diciamo del necessario, ma nemmeno dei generi più raffinati e più rari.

Mussolini e i suoi ministri parlavano di un'Italia imperiale, di un esercito invincibile di otto milioni di baionette, di una indefettibile fedeltà degli italiani a loro e alla loro idea, mentre erano chiaramente riscontrabili il carattere provinciale e arretrato del paese, la scarsa potenzialità della sua economia, la debolezza dell'esercito, il desiderio, diffuso nel popolo tutto, di vivere tranquillamente e di lasciare che andassero alla rovina le bardature pseudo-eroiche dello stato fascista.

Oggi, da un certo punto di vista, le cose non sono mutate. Per rendercene conto riflettiamo sul primo articolo della costituzione che dice: «L'Italia è una repubblica democratica, fondata sul lavoro».

«L'Italia è una repubblica...»; ma è provata la sua solidità repubblicana? c'è da dubitare se si considera che l'attuale governo ha bisogno, per reggersi, di quelle forze politiche sovvertitrici in senso reazionario che sono il Partito Nazionale Monarchico e il Partito Monarchico Popolare; c'è da dubitare se si rispettano i monarchici al punto tale da ricono-

scere la legalità della loro organizzazione politica in partiti, al punto tale da dimenticare che Giuseppe Mazzini, ricercato e incarcerato dal governo del regno d'Italia, chiuse malinconicamente la sua giornata terrena nella solitudine di Pisa, costretto addirittura a non rivelare neppure la sua identità, a celare la sua persona sotto il nome di dottor Brown.

«L'Italia è una repubblica democratica...» e il suo governo ha bisogno del voto di appoggio dei fascisti; se gli antifascisti non alzano la loro voce di protesta, se, uniti come ai tempi della resistenza, non dichiarano la loro concorde indignazione, a lungo andare, di crisi in crisi, c'è il pericolo che i missini entrino addirittura nel governo; e questo allora da democratico diventerebbe fascista, da repubblicano repubblicano...

C'è democrazia in Italia... e intanto «150.000 stranieri che giungeranno a Roma da Parigi, da Londra, da New York, da Mosca, da Varsavia, da Bruxelles, da Copenhagen, da Praga e dalle altre città del mondo, per assistere ai giochi olimpici, saranno accolti nel grande complesso sportivo del Foro Italo dove ogni pietra porta ancora incisa una frase dedicata al fascismo, a Mussolini e alla politica che ci impegnò nella guerra etiopica, nella guerra di Spagna e nella seconda guerra mondiale».

(Vedi «Le scritte fasciste del Foro Italo» in L'Espresso dell'otto marzo). Né vale a dire che le frasi in questione non devono essere toccate per rispetto alla storia; qui non si tratta di storia, ma di approvazione dell'ideologia fascista, di apologia del fascismo e si tratta anche di morboso attaccamento alle cariche: se il sindaco di Roma, se la giunta di Roma hanno deciso che le scritte «Duce, a voi dedichiamo la nostra giovinezza», «Molti nemici, molto onore», «Necessario è vincere più necessario è combattere» (delle quali scritte è disseminato il pavimento a mosaico del Foro Italo) non devono essere cancellate, è perchè hanno bisogno del voto dei missini.

Quando la stessa questione sarà portata in Parlamento vedremo come se la saprà cavare il Presidente del consiglio, il prof. Segni, combattuto tra la preoccupazione di non rinnegare l'antifascismo e quella di non scontentare i missini, dei cui voti ha bisogno.

«L'Italia è una repubblica democratica»
(Continua a pag. 2. - Col. 1.)

Sedanja situacija v Belgiji

Minatorji so po velikem štrajku začeli spet delati v vseh belgijskih minierah karbona (premoga). Od 116.000 rudarjev, ki delajo v belgijskih rudnikih je okoli 43.000 Italijanov, med njimi je veliko števil naših Slovencev iz Furlanske Slovenije.

Naši ljudje so začeli hoditi na delo v Belgijo kmalu po letu 1947, ko se ni bilo ničesar urejeno. Največ jih je tukaj že kakšnih 8 do 10 let. Sedaj jih skrbi, kako bo naprej z delom. Belgijske miniere so sicer poznane kot najbolj nesigurne in nevarne v vsej Evropi. Na britofih, okoli rudarskih naselij, je polno križev na grobovih naših rudarjev, ki so umrli ali zaradi nesreče, ker je ali eksplodiral »grisous«, ali pa se je zasul rov ali pa je pobrala rudarje še v mladih letih silikoza.

Če vidimo te križe na grobovih, če gledamo tista pusta rudarska naselja, se nam plače, ki so jih imeli naši rudarji v preteklih letih ne zdijo visoke. Leto 1957 je bila mesečna plača rudarja 750 belgijskih frankov. Ker je belgijski frank

nekaj krat več vreden kot italijanska lira, je bila plača za italijanskega minatorja ter tudi seveda za naše ljudi, ki so prišli iz krajev, kjer je samo dizokupacija, naravnost fantastično dobra. Belgijskim rudarjem, ki so lahko dobili delo v fabrikah, zlasti v metalurgiji za 800 belgijskih frankov, seveda ni dišalo delo v rudnikih, ter so delali pod zemljo v jarkih v glavnem samo Italijani in kajpada naši ljudje. Dobivali so lepe plače, kupovali motorje, televizije, pili in jedli ter nekateri še pošiljali domov ali pa šparali.

Sedaj pa je v mali Belgiji okoli 400.000 brezposelnih delavcev. To je velika številka za majhno državo. Po kontratu sklenjenem med sindikati in padroni bi moral zapreti nekaj rudnikov in rudarje brez dela spraviti v nove industrije, ki jih nameravajo napraviti. Italijanski in naši minatorji pa ne upajo dosti, da bi Belgiji pri svojih 400.000 brezposelnih spravili v industrijsko delo tudi naše ljudi. Delajo sicer še naprej, toda tajejo jih skrbi, kaj bo z njimi drugo leto.

Kaj bomo napravili?

Skoro vsi naši emigranti so odšli na delo po svetu. Letos so imeli večje skarb kot prejšnja leta. Za Belgijo na žalost drži, da tam ne bo več zaslužka v minierah. Se tisti, ki se delajo, delajo dosti manj ur in precej manj zaslužijo kot prejšnja leta. Kje so tisti časi, ko je ostalo vsak mesec od 40.000 do 50.000 lir čiste zaslužke, da si lahko poslal domov družini?

Po najnovejših vesteh se ekonomska situacija v Zahodni Evropi: v Belgiji, Germaniji in Franciji noče popraviti ravno v tistem delu, ki ga mi opravljamo in ki nas interesira. Kriza v minatorskem meštrirju glede kopanja karbona bo trajala še dolgo, najmanj še nekaj let. Belgija in Germanija imata nakopane karbona za mnogo milijonov ton ter imata še zraven kontrakt z Ameriko za uvažanje ameriškega karbona tako, da ne bodo sprejemali na delo nobenih novih minatorjev in da bodo stari delavci slabše plačani, kot so bili doslej. Francija ne mara sprejemati karbona iz Belgije, ker se boji, da bi dobila doma preveliko število dizokupatov in ker ima težave, kako bi prodajala svoje železo in jeklo v druge države.

Se bodo hodili sicer prihodnja leta tisoči naših delavcev - emigrantov vsako velažno, vsako pomlad, na sezonsko delo, toda nimir večje bodo težave, kako dobiti delo za nove letnike, za nove čelasi naših delavcev.

Nastaja problem tudi za tiste naše emigrante, ki še nekaj let delajo v emigraciji, ki so dajali na stran svoje prihranke in ki bi radi te svoje prihranke nekam investirali. Mnogi so šli s to pametjo po svetu na trdo delo v miniere, da bodo hitro šparali in delali samo 5 ali 6 let, nato se pa vrnil domov in kupili kakšno kmetijo v bližnji Italiji. Nekateri so res tako napravili in sedaj kar dobro živijo na lepi ravnini izpod hribov okoli Ahtena, Nem, Fojde, Cente in Tavorjane. Furlanski kmetje sicer upravičeno tožijo o krizi v agrikulturi ter pravijo, da se ne splača biti kmet in zato bežijo delavci v mesta po Italiji in drugam po svetu v industrijo. Od takih furlanskih kmetov so naši ljudje kupili za težko prišparane lire kmetije in še kar dobro živijo, ker je pač velika razlika obdelovati svojo kmetijo nekje pod hribi okoli Tipane, Krnahte, Brezja, Cenebol, Dreke, Grmek, Sovodenj, Podbonesca in drugod po bregih, drugo pa je, delati v lepi ravnini, kjer je dosti manj trpljenja in dosti več pardekov. Nam se še zmiraj splača delati na svojem posestvu v Furlaniji, ker smo navajeni na trpljenje.

La capra e i cavoli

(Continuazione dalla 1. pag.)

«jondata sul lavoro...» e intanto la disoccupazione aumenta; dall'ottobre 58 al gennaio 59 il numero dei disoccupati è aumentato di quasi mezzo milione (Vedi: «Disoccupazione — Mezzo milione di più» in «L'Espresso» dell'8 marzo) ed è difficile sostenere che questo aumento della disoccupazione possa essere spiegato con il fattore «stagione».

Che questa disadeguazione tra l'Italia ufficiale e l'Italia reale esista è già un male grave; ma il male più grave è che ben pochi ci badano, che non sia per lo meno avvertita la necessità di correre ai ripari.

Siamo repubblicani, siamo democratici, siamo lavoratori; reclamiamo l'applicazione della Costituzione: questo è il modo oggi di essere patrioti! denunciando l'antipatriottismo delle forze reazionarie che attentano alla Costituzione, che non sentono l'impegno della improrogabile realizzazione degli articoli del titolo V della Costituzione, che non intendono cioè restituire dignità politica alle regioni.

Oggi patrioti siamo proprio noi, regionalisti convinti, e l'attentato alla sicurezza dello stato viene proprio dai fascisti e dai monarchici che non vogliono il rispetto delle minoranze linguistiche (art. 6 della Costituzione), e che vorrebbero probabilmente soppresso anche l'articolo 4 della Costituzione per il quale «La Repubblica riconosce a tutti i cittadini il diritto al lavoro e promuove le condizioni che rendono effettivo questo diritto».

Segni si è assunto un compito ben difficile, quello di procedere alla attuazione della Costituzione con l'appoggio delle destre: è il vecchio insolubile problema di salvare la tradizionale capra e i non meno tradizionali cavoli.

lje v naših bregih.

Mislimo, da se morajo tisti, ki so nšparali kakšen milijon lir, sedaj odločiti in kupiti kakšno kmetijo v Furlaniji ter iti proč iz minier, kjer je slab zrak in nagobarnost in kar je najhuje — silikoza. Nekaj let ne bo več mogoče dosti prisparati na delu v svetu. Vsako leto dela v minierah pomeni 10 let manj življenja na starost. Delati za slabšo plačo, za majhno šparanje, se ne izplača. To je samomor, «suicidio» na kratek rok nekajkih let.

Marsikakšen naš delavec emigrant ima pa doma v svoji domači vasi tudi še takšno posestvo, ki je sicer zanemarjeno in na pol opuščeno, kot so skoraj vsa posestva pri nas. Kdor ne more kupiti v Furlaniji drage kmetije, ker ni mogel dosti prisparati, naj pa investira v svoje posestvo tisto malo, kar je prisparal, ker mu bo nad 70% plačala država po zakonu o montagni za vsako izboljšano in popravljeno hišo in štalo, za nakup plemenske živine, semen in za vsako izboljšano njivo, travnik, gozd in pašnik.

Na žalost pa ne more noben naš delavec nič upati, da bo dobil delo v Furlaniji, kjer direktorje fabrik kar naprej žuga, da bodo odpustile delavce iz službe. Furlanski delavci sami ostajajo doma kot disoccupati ali pa hodijo skupaj z našimi na delo po svetu. Tudi drugod po Italiji slabo kaže, da bi naši ljudje dobili kakšno delo v industriji. Nekateri naše familije so v prejšnjih letih dobile kot »mezzadria« se kar lepe kmetije z lepimi redditii v srednji Italiji. Toda takrat se je stanje v kmetijstvu toliko poslabšalo, da se najbrže ne izplača več prevzeti nase oblige mezzadria, ker tudi po Italiji na tisoče mezzadrov opušča svoje mezzadrije.

Ker nam naš governo, naša provincia, naši komuni ne morejo in ne znajo pomagati, si moramo mi pomagati sami, da bomo v teh letih krize prešli skozi sedanje težave. Po eni strani ne smemo zapreti vrat za vrnete domov, po drugi strani se pa tudi ne smemo gnati preveč za delo v svetu, če se to delo več ne izplača, ker je to delo slabo plačano, preveč nagobarno, preveč škodljivo zdravju in tako, da nas pripelje prezgodaj na brito.

SV. PETER SLOVENOV

Mali trafik od kunfina mesca februarja

Mali trafik od kunfina je bio febraria malo manjši kot mjesca ženarja. Cieu mjesec je bla ljepa ura an judje so začel z djelom na puouju an zatuò so imjel manj cajta za hodit san an tja preko kunfina. Tudi naši emigranti, ki so prejšnje mjesce hodil gledat svoje znanca u Jugoslavijo, so venčpart že odšli na djevo u eštero.

Skuož blok u Štupci je bluò 6.894 prehodu (iz italijanskega kraja 1.179, iz jugoslovanskega 5.715; skuozi Učjo (Rezija) je bluò 478 prehodu (iz italijanskega kraja 68, iz jugoslovanskega 410); skuož Most na Nadižo je bluò 1.373 prehodu (iz italijanskega 116, iz jugoslovanskega 1.257); skuož Polavo pri Ceplatiščih je bluò 626 prehodu (iz italijanskega kraja 92, iz jugoslovanskega 534); skuož Solarije pri Dreki je bluò 1.066 prehodu (z

Breg (Pers) komun Montanars

Razpadle hiše, v katerih bivajo le stari ljudje, ki niso mogli iti v svet. Breg je štel pred 14. leti 160 prebivalcev, ki so sestavljali 32 družin, danes pa biva tukaj komaj 10 družin. Tako izginjajo vasi v naši deželi, ker ni možnosti priti do kruha na domačih tleh. Poleg črne mizerije ta vas nima niti kolovozne poti in zato porabijo ljudje poldrugo uro, da morejo priti preko visokih hribov do sedeža občine.

Na kunfino to ni več napetosti

TAJPARNA

Pred ljeti, kar sta se Talija an Jugoslavija hledali še tej pas an maček, to nje bo maso zdravo hoditi oku kunfina. Mario Filipič iz Prosnida u se nje dan bõt več varnu nazat od kunfina. Tej ki so pisali žornali, ga je za sraglio ustrjelu nek jugoslovanski guardijan od kunfina. Zlahta umarlega Filipiča ne nardila kaužo kuntri jugoslovanskemu erarju, de muora plačati veliko odškodnino (risarcimento danni) za ubitega Filipiča, zatuò ki ga je ustrjelu eden od organu jugoslovanske guardije od kunfina. Proces se je kot usek proces dougo uljeku san an pa tje, iz ene istance u drugo an nazadnje so le uodinjali Filipičevi. Med našimi judmi ne nardila no dobrò impresjion dobra volonlat jugoslovanske vlade (governo), de plača odškodnino. Eredi Filipiča so že jeli milijon lir na akont skode, dva milijona pa sta še depozitana u neki banki u Trstu an bosta izplačana, kakor hitro bojo izpounjene neke kautele o tej reči. Naši judje so pouni hualo, zatuò ke vidijo, de se jugoslovanski governo darži leča an u ršpeta an izvaja sentence italijanskih tribunalu. Viđjo, de nje rjes, tuò ke u stalno piše nek žornal u Vidmu, kako de bližnji štát ne ršpeta impenju. Praktično na ežemplu Filipiča pa so judje konstetali, de jugoslovanski štát u ršpeta use impenje, ki u jih ačeta an ki to je use pisanje videmskih žornalu inventano.

Zavoj dobrin odnosu z bližnjim jugoslovanskim štatom to nje več majednega kreganja an napetosti na kunfinu. Kunfina skuazej ne čujemo. Judje no hodijo tje an san čez Nadižo, kupujejo an prodajajo, no hodijo u cjerku u Brežinj ai pa narobe Brežinjeci tah nam, pomagajo par djevo an djelajo dan bot na dnjem kraju an dan bot na drugjem kra-

ju kunfina. Živenje teče itako mjerno naprej.

SMARTNE KOSE AN POROKE

Tu čedadskem sanatorju e umar po osmih ljetih hude boli 58 ljetni Uaçac Zef taz Tipane. Njegovo truplo so parpejali tu Tipano, kjer so ga pokopali na domačem semetjerihu. Sin, ki e pred 15. dnevi šou na djevo tu Zvicero, e se uarño na očetov pohreb.

U starosti 95 ljet e umar Zef Strojazo iz Viskorše. Ta e bi najbuj star mož od našega komuna.

Umaria ne še 88 ljetna Gasparuto Tezija iz Platišč.

Zlahti dragih rancih izrekamo naše sožalje.

Poročila sta se Mario Cormons an Filipiča Fiorita iz Platišč. U Viskorši pa se je poroču Fernando Pascolo z Ester Sinicco, ke sta soboto potem, ke sta se proročila, šla u Francijo na djevo.

Novoporočencem ve auguramo dosti srenče u skupnem živenuju.

S TREBUHOM ZA KRUHOM

Parjateji an znanci augurajo dosti srenče par djevo Cuffolu Eugeniju an njegovim dvema sinovoma, bratram Modergano Benitu an Giovaninu, Čenčić Marju, Chicco Jožetu, Sedola Eugeniju, Cormons Franku an Sedola Aleksandru, ki so šli prejšnji tjedan u Germanijo na djevo.

NEME

Bo petrolio u Bernardiji?

Tele dni je dosti gorenjenja na Vizontu an Zavrhu zavoj djel, ke so jih začeli za vidati, če to je petrolio u Bernardiji. Makine so začele uaritati an to če okventati zuaritati 3 do 4000 metru globokò za mjetje ršpušto. Judje so usi konvinti, ke to je petrolio u Bernardiji, zak' drugáč ne bi AGIP minerarja špendala pol milijarde lir za djevo an naprave.

NO NAS POZNAJO KOJ ZA TASE PLACUVATI

Lani tu juniju, Črneja ne utarpjela veliko škodo zavoj hude ure, ke ne divjala po naših krajih. Uoða ne nardila tekaj skode po njivah an senožetih, ke to ne more narditi kalkulja. U začetku te se zdjelo, ke autoritadi no če rimedjati z začetkom z djeli, a na žalost te pasalo skuazej 'no ljevo, ke majedno djevo te se nje še začelo. Gorenja Črneja ne mjele najmanj 200 plazu po njivah an po senožetih; tu dolni uoða ne pokrila s kamenjam hektarje an hektarje dobre zemje, od tikere ljetos no ne bojo našje judje nič pardjelali.

Njemamo žej rat mizerje par nas, mamò še slab timp, ke u nas prehanja. Judje so avilidi, no ne vjedò več kemu na majò se obarniti, zak' no jim pridita na pomuoč, zatuò so začeli zapuščevati sve hiše anu emigruvat tu eštero za morjeti živiti. Tu Gorenji Črneji to ne obrenče 'dnehà mladeha človsjeka par duomu an če to bo šlo takole indavant, ne vjemò kam čemò priti.

Ma za tase nam storti plačati no vjedò kan priti. To je dosti hiš, ke no muorejo se uòz ust dan kos polente uzeti za je plačati. Tuòle no bi ne smjeli se uzabitit teje, ke no majò renedene od štada tu rokah, ke no se za nas nahordajo koj kar to se trata plačati tase.

PRAPOTNO

U OBOREČAH NOVA SUOLA

U naši vasi smo se zlo razveselili novice, de bojo zgradil novo suola. Sada so šuolski lokali u neverjetno slabih prastorih. Komun je za tisto djevo zaprosu po sejilo 5 milijonu lir par «Cassa Depositi e Prestiti», ki je bluò odobreno. Pred dnevi so dali tisto djevo na asto, a se ni predstavila nobena impreza. Sada bojo muorajo jih pustiti od duoma, de si parslužijo doto an de kaj pošjejo družini.

KJE' SO NASE ČEČE'?

Iz Oborč e od duoma 12 ččč starih od 20 do 24 ljet. Štjeri so u Genovi, 3 u Milanu, 3 u Čedadu, 1 u Firencan an 1 u Švici. Use služijo kot dikle, le tista u Švici djela u fabriki. Marsikajšno hčer starš zlo pogrešajo par hiši, a kaj čejò, muorajo jih pustiti od duoma, de si parslužijo doto an de kaj pošjejo družini.

SV. LENART SLOVENOV

CJESTA UTANA SV. LENART

U kratkem bojo začel djelat novo cjesto, ki bo pejala iz Sv. Lenarta u Utano. Stroški za tisto djevo bojo znašali 15. milijonov lir. Dobro gre napri djevo par gradnji cješte, ki bo vezala Črnico s Pikonom an Sv. Lenartom.

Tud otroški vrtec (ažilo) u Kosci bo preca naret. Potlé ga bo korlo še furnit znotrj an takuò se bojo u kratkem odparia predšuolskim otrokom urata od otroškega vrtea tud u Kosci.

SMARTNA KOSA

U starosti 78 ljet je umrù 11. marca Jožef Terliker - Mihu. Ranki je bio u Ameriki 35 ljet an je zadnjih 9 ljet živjenja žoldu penzjon na svoji domačiji, kjer je imeu tud oštarijo.

Umaria je tud Lidija Papež - Čukotova, stara 51 ljet, ki je bla poročena u Napoli, kjer je tud umarila.

Zlahti rankih izrekamo naše sožalje! Poročila se je naša vaščanka Luigija Matelič s Gilbertom Fantii iz Gorenje Mjere.

Veliko veseje je parneslo u hišo Karla Ošnjaka iz Ošnjega rojstvo drugorojenca. Mami Gini in malemu puobiču želim dosti zdravja.

ČENTA

NOV URNIK AUTOBUSA ČENTA-VIDEM

Z dnem 6. marca e stopu u vejavo nov urnik autobusa, ki vozi iz Čente u Vidme. Novi vozni urnik to je tele:

Linija Centa-Collalto-Tržiem-Videm - odhodi iz Čente: 6,15; 7,10; (ob djelavnikih): 7,45; 9,00; 10,30; 11,45; 13,20; 14,00; 15,20; 16,40; 18,05; 19,20; 21,50; (ob nedejah); 24,00 (ob nedejah).

Odhodi iz Vidma (Piazza Primo Maggio - 7,10; 8,20; 9,50; 11,10; 12,25; 13,20; 14,40; 16,00; 17,30; 18,40; 20,00; 21,15; 23,30 ob nedejah.

Linija Centa-Molinis-Segnacco-Loneraeco-Fraellacco-Tržiem-Videm - odhodi iz Čente ob djelavnikih: 6,45; 8,15; 14,00; 17,55 - ob nedejah: 14,00; 19,15.

Odhodi iz Vidma ob djelavnikih: 7,30; 12,20; 17,15; 18,35; - ob nedejah: 12,20; 14,45; 18,35.

GRMEK

GRADIL BOJO LJUDSKE HIŠE

U dostih komunih Nadiške doline so že pred ljeti zgradil ljudske hiše, u katerih stanujejo največ mjedih, meštrnji, komunski impiegadi an drugi, ki morejo plačati fit. Ljetos bojo zgradil tud par nas tajšne hiše, ki bojo stale med Ljeso an Hlodičem. Tisto djevo bo koštalo 27. milijonu lir. Svjet je že kupljen an djela se bojo začela u najkrajšem cajtu.

Tud cjesto, ki bo pejala iz Dolenjega Brda u Platac bojo preca začel djelat. Tisto djevo bo koštalo 22 milijonu lir, za katjere je nardiu naš komun mutuo.

ČEDAD

NESRECA NE POČIVA

Paludnjak Virgilio, star 23 ljet, doma iz Podbonesca je ušafu u vinogradu bombò an kar jo je usez u roke je ta eksplodirala an mu je odneslò tri parste čampne roke. Ozdravu bo u 'dnem mjescju, če ne bo komplikacij.

Andrej Hvalica iz Sredenj je padu, kar je nesu gnoj na njivo an si par padcu zlomu čampno roko. Ozdravu bo u 'dnem mjescju.

OB 80-LETNICI ROJSTVA Josip Murn Aleksandrov

Dvaundvajset let življenja je zelo kratka doba. Sorazmerno veliko krajša pa je, če je človek, ki mu je bilo usojeno tako malo živeti, pustil za seboj dve zajetni knjigi del. In to je bil Josip Murn-Aleksandrov, ki se je rodil 4. marca 1879, to se pravi pred 80 leti. Josip Murn je bil nekonski sin in kot tak že v rani mladosti okusil tegobe, posebno še, ko je njegova mati morala iz Ljubljane za delom v Trst in ko se je oče poročil z neko drugo žensko komaj dva meseca po orokovem rojstvu. Zato je moral Murn že kot otrok k tujim ljudem in romal je od družine do družine, dokler ni prišel k Poloni Kalanovi, pri kateri je nekaj let živel in se nato z njo preselil v slovito staro cukrarno v Ljubljani, kjer je tudi umrl 18. junija 1901 od tuberkuloze vprav na isti postelji, kjer je dve leti prej umrl njegov prijatelj in pesnik Dragotin Kette. Pokopali so ga pri Sv. Krištofu, zdaj pa so njegovi posmrtni ostanke skupaj s Cankarjevimi in Kettejevimi v skupnem grobu Novence "Moderne".

Slovenski literarni zgodovinar in literat Ivan Prijatelj, ki je bil pesnikov osebnih prijatelj, je o Josipu Murnu Aleksandrovu med drugim napisal: »Umrl je, preden je dozrel. Napravil se je bil na pot, vodečo proti templju naše umetnosti, pa je omagal sredi poti. On ni še nič povedal svojemu narodu, ker se ni bil prišel do tribune. Ali z lastnimi koraki je zaznamoval pot, ki je na nji stulil cilje naše umetnosti. In da jo vidijo vsi, to pot, jo je začrtal s svojo krvjo, potrdil s svojim življenjem.«

Josip Murn-Aleksandrov se je s težavo prebijal skozi šolska leta. Po maturi je odšel na študij na Dunaj, kjer se je kot štipendist vpisal na eksportno akademijo, ki pa mu ni bila všeč, ker je svoje študije hotel usmeriti drugam. Slednjič se je odločil za pravosodje in ker mu na Dunaju ni bilo obstanka, se je hotel preseliti v Prago, kamor pa ni došel. Čeprav je vedel, kako hudo je bolan, se je skušal ozdraviti in zato je dlje časa prebival na Gorenjskem in na Vipavskem. Leta 1900 pa je moral v službo in bil najprej stenograf pri dr. Sušteršiču in še

istega leta dobil mesto pisarja, kjer pa ni dolgo zdržal zaradi bolezni, ki ga je izpodkopavala. Že omenjeni Ivan Prijatelj je o tem njegovem tegobnem življenju v ljubljanski cukrarni zapisal takole: »Tu je živel Aleksandrov na robu mesta in hodil na deželo dol proti Božjemu grobu, Mostam in Mariji Devici v Polju. Mesta pa se je ogibal. Tu je živel sedaj sam sedaj z imenovanimi (Cankar, Kette, Zupancič op. ur.) in še drugimi tovariši, ki so odhajali in prihajali. Tu je živel in čital vse, kar so čitali oni in pisali. Tu je živel bolj bolan kot zdrav, bolj v pomanjkanju kot v obilju. Tu je živel in sanjal. In postal je od dne do dne ponosnejši na te svoje sanje. Kakor mladega orla je redil ta svoj ponos, ponos na svoje sanje, kakršnega je zmožna samo duša, ki nima nič drugega, kakor to duševno plemenitost.«

»Tu je živel Aleksandrov na robu mesta in hodil na deželo dol proti Božjemu grobu, Mostam in Mariji Devici v Polju. Mesta pa se je ogibal. Tu je živel sedaj sam sedaj z imenovanimi (Cankar, Kette, Zupancič op. ur.) in še drugimi tovariši, ki so odhajali in prihajali. Tu je živel in čital vse, kar so čitali oni in pisali. Tu je živel bolj bolan kot zdrav, bolj v pomanjkanju kot v obilju. Tu je živel in sanjal. In postal je od dne do dne ponosnejši na te svoje sanje. Kakor mladega orla je redil ta svoj ponos, ponos na svoje sanje, kakršnega je zmožna samo duša, ki nima nič drugega, kakor to duševno plemenitost.«

Knežji kamen

(odlomki)

»Polje lepo, polje Gosposvetsko, dežele koroške ti cvet! Kaj pomeni kamen stari v tebi, svedok iz neznanih nam let?«

V kresni noči krasni, tajnopolni kum Stojan se vrača domov. Gre po polju Gosposvetskem ravnem, a bliža se doba — duhov!

Pride h kamnu: »Ni to prestol, ka-li? Kdo sedel je tukaj? Povej! Nem si! Mah že te obrašča zelen, razpadeš pač prej ali slej!

Nem si! Tiho vse okoli tebe Ko sonce ti sij, molčiš; a ko noč na tebe pade črna, ti ves ožiš — govoriš!«

»Cuj, svobode naše pokopane pomnik je ta kamen edin! Tuju suženj ti pozabil davno, da otec svobodnih si sin!

Knezov naših prestol je slovenskih ta kamen! Tega ti ne znaš? Samo sedel tu, Borut, Gorazd je pa Ingo, poslednji knez naš!

Tu volili smo sami si kneza; kmet sam dajal je oblast; narod sam iz sebe mu izročal moč žezla in krone je čast...

Domovine le iskati sreče, vsem braniti pravdo vsedkar, z mečem v roki tu prisezal glasno v jeziku je našem glavar!

Citaj črke tu na kamnu svete! Mi vdolbli smo v kamen jih, znaj! — Pravdo brani vdove — domovine... A kdo jo vam brani sedaj?

Mi sedeli s knezom smo za mizo za vrati stojite zdaj vi!... Mi iz polnih skled obedovali, a vam še ne dajo kosti...

Kdaj izpolni se napis na kamnu? Da duh bi moj mir že objel! Kdaj, vi bratje...!«

PRED 545 LETI JE BILO

Zadnje ustoličenje na Gosposvetskem polju

Odkar so zamenjali v Karantaniji — predhodnici koroške dežele — slovenske vojvode frankovski grofje in odkar je prišlo v deželo nemško plemstvo, so bili Slovenci, omejeni le še na podložniške socialne sloje brez političnih pravic. Le še v ustoličenju koroških vojvod se je skoraj do konca srednjega veka ohranil spomin na nekdanjo slovensko svobodo: po letu 1414 pa je izginil tudi spomin. Tako so 18. marca 1414 zadnjič svobodno in v slovenskem jeziku ustoličili svojega vojvodo na Gosposvetskem polju. Iz »Koroškega zbornika« povzamemo naslednji članek o ustoličenju:

Prav ob propadu svobodne slovenske karantanske države so se že začeli izločevati posamezni kosezi kot »plemeniti možje«, »možje, iz dobrega plemstva« in »pravaki« izmed ostalih kosezov. Izoblikovala so se že tudi prva zemljiška gospodarstva. Po vsem sodeč, so bili pa to še redki primeri. Ko pa so prišli Slovenci pod Franke, je frankovsko že izoblikovano plemstvo odrinilo te slovenske zametke in ustanovilo naravni razvoj. Posamezne odličnejše Slovence so prevzeli medse in so jih odtujili narodu, iz katerega so izšli; celoten stan kosezov pa je ostal sprva v svojem vmesnem položaju: gospodarski in socialni pritisk jih je v teku srednjega veka znašal na stopnji navadnih podložnikov. Samo že iz njihove vloge pri dajavah je sijala njihova nekdanja veličina. Prav v tem prelomu samostojnega slovenskega družabnega razvoja je bil največji usodni pomen propada slovenske karantanske države.

Vladar karantanske države se je imenoval knez. Zdi se, da je bila v 8. stoletju knežja oblast že načelno dedna v moški črni. Ta dednost je bila pa pogojena še z drugim, demokratičnim elementom. Po smrti starega kneza je namreč odločal o novem knezu zbor kosezov (posebna obli-

ka slovanske veče), ki je mogel kandidata odkloniti. Karantanija je bila torej nekaka knežja republika.

Po knezovi smrti je dobil vrhovno sodno in upravno oblast začasno v roke sodnik, ki so ga knezi izvolili iz svoje srede. Ta sodnik je sklical zbor kosezov odnosno njihovih zaupnikov (»dobrih ljudi«) in je na njem vprašal vsakega koseza posebej in vse skupaj, če se jim ta, ki je določen za kneza, zdi primeren za vladarja. Če je večina pritrdila, so ga slovensko ustoličili na Gosposvetskem polju. Novega vladarja so oblekli s sivo kmečko obleko, ga posadili na konja in ga peljali h knežjemu kamnu pri Krnskem gradu. Medtem ko so ga peljali trikrat okrog tega kamna in mu s tem simbolično izročili njegovo oblast, je pelo okrog stoječe ljudstvo zahvalne obredne pesmi v slovensčini. Ta stara oblika obreda se je ohranila v Svabskem zrcalu, nemški pravni knjigi iz poznega srednjega veka. Pod nemškim in krščanskim vplivom se je obred pozneje precej spremenil, pa tudi v tej mlajši obliki je ostala slovensčina obredni jezik, koseški zbor in koseškega sodnika pa je zamenjal kosez iz rodbine vojvodskega kmeta iz Blažnih vesi. Ta čast je bila v njegovi rodbini dedna že vsaj pred ustoličenjem leta 1386.

Prvotna oblika ustoličevanja, tega edinstvenega obreda v vsej Evropi, je doma brez dvoma v slovenski karantanski državi. Bistvo obreda ob knežjem kamnu je očitno to, da kosezi kot najvišja plast slovenske družbe izročijo novemu vladarju njegovo oblast. Nastati je mogel samo v času, ko je bila Karantanija slovenska (obredni jezik) in ko so bili kosezi njen najvišji družbeni sloj. Od karolinške dobe dalje pa so odločali v deželi nemški plemiči. Odtlej dalje torej ta obred ni mogel več nastati. Tudi zgodovinski viri ga omenjajo prvič že sredi 8. stoletja, ko nemškega plemstva še ni bilo v deželi.

OGNJENI VOZ

Florentinci so za obred velikonočnega ognja vpeljali izreden, zanimiv običaj na veliko soboto zjutraj pred florentinsko katedralo.

Velike množice meščanov in okoličanov, dobrodušnih Toskancev, napolnijo slikoviti trg pred stolnico v centru mesta. Med tem pripeljejo ognjeni voz, vprežen v dva para krepkih okrašenih volov in ga postavijo nasproti mogočnega portala — Duomo S. Maria del Fiore. Volove odprežejo, voz ostane pred stolnikom pročeljem, triumfalno v ornamentih.

Nemirno, živahno, radovedno ljudstvo z napetostjo pričakuje svečanega trenutka. Ne dolgo. V cerkvi odpojejo glorio, z vseh florentinskih stolpov zadonijo zvonovi, v istem trenutku kardinal pritiska na električni gumb, tedaj bela, golobica, pripeta na žico, bliskovito zdrsi po žici, skozi ladje, skozi portale, z iskro v kljunu, naravnost v voz, ki se nenadoma vžge in ves razjarjen zabobni in izbruhne ognje, rakete, začne pokati s topiči, da se okrog in okrog zavije v gosti dim in še dolgo trepetá, ne da bi se zganil.

»Colombina — colombina« — se množice zganejo, se razigrajo, ploskajo in dajejo duška prekipeljavocemu veselju. »Colombina — colombina« — ljudstvo ugiba, ali je takoj odletela, ali se je kje zatanknila, ali je gladko sprožila, po njenem poletu sodi letino in vremena. Voz se uniri, golobica se zmagoslavna vrne, zadoščeno ljudstvo se razide v velikonočnem razpoloženju.

Vpeljava ognjenega voza izhaja iz verskega obreda, ko so na veliko soboto zaleteli velikonočni ogenj. Prvotno so florentinski plemiči, ko so se vrnili iz križarskih vojn (1305), dali napraviti prvi voz, s katerim so po mestu vozili blagoslovljeni ogenj. Pozneje so vpeljali obred z golobico in triumfalnim vozom, okrašenim in pozlačenim z dragoceni podobami in ravno ta ceremonija privabi vsako leto tudi mnogo tujcev v Firence.

Za ženitke mojega znanca Tunina

Ja čujem tóu mojem sarcu veliko veselje, ke na vaše ženitke ste klicali še mené, zarjes povedati, njesan smóu priti, paj kar je kaj dobra za snjesti an popiti, ja pustim sóuse, čušá an vergon, za piti an jesti njesan 'dan poltron.

Postušej Tunin: ti si se zbrau zarjes no ljepo dušu, ti si suuran, k' na ti ne bo hodila oku kušu; tva Berta na je jubna, pametna an ljepa, an use delč na vidi, na vero nje sljepa. Vidi jo mjeti simpri dičar, tej k' ju maš nancoj, od nje ne boš móu tarpjenja, táa se ne buoj.

Se vidi, k' ti njesi móu lave tóu žakju, ti njesi merku 'dne pliske, še mankuj na skakju, al' paj 'dno tjeħ, k' na nohte an zoje Saj vješ, k' moč s tjem i sóuse ubrišua, kar o zdovje, kako na mu jih skriuš nareja, an zat se mu šnjé ljepo se smeja.

Se tva ljepa Berta na nje merkala tjeħ žovinote, k' no majó po lavi samo norine an fote; ne merkala 'dneá, ke u mej lavo na ši e ne ko ta po tjeħ plesah ljepo se ují, al' paj 'dna tjeħ, ko džiá oku cjele noči; ne znala se varvati, k' dan tjeħ u ji ne loči.

Buoj van deĵ srenče, nu dougo zdrauje, zak' ve morite lošti še kak frank ta pod zlavje! Buoj vas žehnej an simpri vari, jin k' ste mladi an kar boste stari! Hodite simpri rauni po ti ljepem an dobrim troju e za nas 'no ljeto 'dneá ljepea sinica tu povoju. Keko Carnejk

GOSPOSVETSKO POLJE: KNEZJI KAMEN

KAPLAN MARTIN ČEDERMAC

Začudil se je, a ne tako zelo, kot bi se bil začudil druge krati. Kazno je bilo, da ga vsega prevzema nekaj drugega in ga polni s strahom in grozo. Bil je ves od snega, pomazan na oklenu, desnica mu je bila okrvavljena, tudi na suknji mu je lepel madež krvi. Tresel se je od razburjenja in mrzlice, da mu je trepetala še palca in roki in so mu klecale noge v kolebnih. Oči so mu bile vročične, a iz oči mu je gledalo mnogo več kot bolezen. Stal je in gledal molče, kakor da mu je vzelo glas.

»Kaj je?« ga je zavzet vprašal don Jeremija. »Martin! Kaj delaš tod?« »Pobili so ga!« je Čedermacu zamolklo prišlo iz grla. Pobili so ga! S kolom so ga pobili. »Koga so pobili?« Čedermac je bil tako grozen, da je tudi Morandinja stisnilo za glo. »Za gričem leži... ob stezi... z razbito glavo...« »Kdo?« »Žef Klinjon! Klinjon!« »Ali še živi?« Gospod Martin je samo prikimal, ka-

kor da mu je znova vzelo glas. »Potem moramo poklicati ljudi«, je rekel Morandini. »Morda je še kaka pomoč.« »Saj zato, saj zato, saj zato!« je Čedermac hlastno ponavljal in se pogнал dalje, a so mu noge odpovedale, da se je zrušil na roke. Don Jeremija je priskočil in mu pomagal pokonci. Spoznal je, da je Čedermac čisto pri kraju s svojimi močmi. Težek mu je slonel na rokah, a se je še vedno skušal prestopiti. Očitno ga je do tega trenutka le razburjenje držalo kvišku.

»Počakaj!« mu je rekel. »Kam pa se ti mudi? Ti si bolan. Saj ne moreš stati na nogah...« »Moram, moram!« je Čedermac ponavljal napol iz mrzlice. »Poklicati ljudi...«

»Saj jih bomo poklicali. Ne boj se! To bomo že drugi naredili. Ti ne moreš nikamor. Ti moraš takoj domov in v posteljo... Čakaj, da te primem!« Menda je Čedermac razumel, da res ne more več. Dal se je prijeti pod pazduho, sam se je oprl na palico, tako sta tesno drug ob drugem stopala

proti domu. Kdaj pa kdaj so ju oplazile mrzle veje grmovja. »Pa kdo je Žef Klinjon?« je vprašal Morandini. »Invalid.«

»Pa kdo bi ga bil? Zakaj?« »Bil je ovaduh. Ovajal je. Tudi mene. Vse. Pa zaradi tega bi ga ne bili smeli, je težko, v presledkih, vročično prihajalo Čedermacu čez ustnice. »To ni prav. Zdaj bodo vse nesreče padle na vas. Vse nesreče.«

»Ti nič ne skrbi za to. Kar mora priti, pride. Ti glej nase! Saj vidiš, kakšen si.«

Dospela sta do kaplanije. Katina je že stala pred hišo. Skočila je k bratu in ga hotela zgrabiti pod drugo roko.

»Čakaj!« jo je Čedermac zavrnil in se ustavil. »Pojdí po ljudi! K Breškonu stopi, takoj naj pride in nekaj mož naj pripelje s seboj... Takoj naj pride...«

Katina je stala na mestu in od začudenja ni mogla do sape. »Naglo!« je zarenčal brat. »Kaj le stojiš!«

Nekaj minut pozneje je Čedermac napol slečen že ležal v postelji. Don Jeremija ga je zagnil do brade, stal poleg njega in ga zrl z zaskrbljenim pogledom. Prej se mu je le drobnost stresalo telo, da je komaj čutil, a zdaj se ga je lotila taka tresavica, da je z vso silo zadrževal čeljusti, da mu niso sklepemale. In ven-

dar mu je bilo lepo, tako čudno lepo. Popustil ga je ves telesni napor, neizmeren težak mu je pala z ramen. Pogrezal se je v blazino, v tresavico, v toploto, ki mu je omajno objemala telo. Znova ga je obhajalo pozabljenje. Da bi vsaj poslednjega dogodka ne bilo! Ta ga je plašil s posledicami in mu živo stopal pred oči.

Ob stezi leži človek, ves krvav po obrazu, s prsti rije v zemljo, stoka, se hoče dvigniti, a se ne more. Žef Klinjon. Boji se umreti, z jokajočim glasom prosi pomoči. Trenutek, ko mu je senca maščevane privošljivosti stopila v dušo. Le za trenutek. Čedermac ni mogel zatajiti samega sebe. Ne bi bil on, če bi ne sledil evangelijskemu nauku. Pridružil bi se onim, ki so z maziljenim glasom vrgli božjo besedo iz cerkve. In nazadnje — očital si je tudi neposredno krivdo... O, da, da! Zobje so mu sklepatali, zopet jih je zadržal in stiskal čeljusti, da so ga bolele. Še nikoli ga ni tresla taka mrzlica. Kako je to čudno, ko misli grozijo, da bodo ugasnile druga za drugo, in se spreminjajo v zmedene podobe vročičnih blodenj...

»Kaj pa si delal na pustoti?« ga je vprašal don Jeremija. Čedermac ga je gledal in z vso silo napenjal duha. »Po katekizme sem šel«, je odgovoril. »Po katekizme. Veš, nisem ti povedal. Ni

bilo prav. Pa sem jih hotel prenesti domov, preden, preden...«

Don Jeremija mu je strmel v obraz. Ali se mu blede?

»O kakšnih katekizmiš govori?« »V cerkvi svetega Mihaela sem jilr skril. Za oltar, v skrinjo, na dno... In molitvenike. Pa sem šel ponje, hotel sem jih odnesti. Če jih dobe, bodo tebe... bodo tebe obdoliži... Med ljudi sem jih hotel razdeliti... Kar tvoje cerkve sem se polastil...«

»Zaradi tega si se mučil?« je rekel don Jeremija. »Zmeraj se grizeš za ničevosti. Bom že jaz poskrbel. Ti le mirno leži in ne misli na to...«

Čedermac se je zagledal v sivi strop. Zdelo se je, da vrta v neko misel, ki je ne more izpustiti. Nenadoma se je ozrl na Morandinjino. »Vanc ga je«, je dahnil. »Kateri Vanc? O katerem Vancu govoriš? O kovaču?«

Bolnik je stresnil z glavo, kakor da odganja neke privide. Gledal je, kakor da se ne more prebuditi Morandinijevim vprašanjem.

»Ali sem rekel, da ga je Vanc?« »Blede se tik, je rekel don Jeremija. Vstopila je Katina.

»So že tu«, je povedala. »Ali naj pridejo gor?«

»Ne, ni treba«, je dejal Morandini. »Počakaj! Skuhaj čaja!« Nato se je obrnil do Čedermaca. »Kje leži Klinjon? Da

Pomlad na vrtu

Po mrzli zimi si želimo tople pomladi in dela na vrtu. Pa tudi nekatere zelnjadnice je treba spraviti čimprej v zemljo, da bodo že ob koncu aprila imeli prve prideleke.

V jeseni predelano zemljo, ki jo je zrahljal mraz, bomo samo z grabljami zravnali in že je pripravljena za setev. Najprej pripravimo najbolj sončne gredice, na katere posejemo mesečno redkvice. Korenček in čebulo posejemo na gredice, ki smo jih zanje določili v kolobarju. Korenček sejemo v vrste po 25 cm narazen in po možnosti povlačimo nasev s tlačno desko. Čebulo lahko sejemo na široko ali v vrste. Razen tega lahko sejemo še peteršilj, črno korenje, špinačo, solato in sadimo česen, čebulček in ameriškanski kozjak, šalotko in grah.

V zaprti gredo sejemo za solato redkvice, paradižnike, papriko, zeleno cvetačo, kolerabico in zgodnji ohrovt.

Kapunicam in solati ugaja predvsem sveži zrak, paradižnik in paprika pa se razvijata v vlažnem in toplim zraku. V zaprti gredo ne sejemo nikdar pregosto, zlasti če smo že lani zapazili padavico sadik.

V tem času sadimo rabarbaro, okrasne trajnice in vrtnice. V tem času lahko razmnožimo s potaknjenci japonsko kutino in vrtnice vzpenjalke. Potaknjence režemo spodaj tik pod očesom, potikamo pa jih nekoliko poševno.

Nekaj o česnu

Ostati mlad, ostati elastičen — je že od nekdaj vroča želja človeštva. Hitrost današnjega časa pa se kaj malo ozira na naše potrebe: trudnost, popuščanje delovne moči, nervoznost in druge motnje splošnega počutja nam iz dneva v dan bolj grenijo življenje.

Zahteve današnjega časa vodijo do prehitre obrabe telesa, do prehitrega staranja. Nenaravno življenje, nezdrava prehrana, premalo gibanja na svežem zraku, pončeževanje, to so činitelji, ki nam krajšajo življenje.

A kaj storiti?

Pa stopimo zopet v kraljestvo gospodinj, v kuhinjo. Da, prav tu ležijo neprecenljiva zdravila, čeprav samo v obliki neznatnega česnovega stroka.

O česnu kot čudodelni rastlini so se nam ohranila poročila v najrazličnejših oblikah. Pripisovali so mu celo nekakšne magične lastnosti; Homer ga omenja celo v svoji Odiseji. V zdravilstvu so česen uporabljali že Arabci in Kitajci, omenja ga pa tudi najstarejši zdravniki starega veka.

Hipokrat je predpisoval česen pri vseh motnjah prebavnih organov, priporočal ga je ženskam pri nerednem mesečnem perilu, a tudi pri pljučnici. Dioskorid ga je priporočal proti glistam in kačjemu piku, proti hemeroidom in celo proti oteklinam. Tudi Galen je imel česen v velikih časteh. Plinij, pisec Zgodovine priro-

Redčenje kron sadnega drevja

Včasih smo sadno drevje samo čistili. K čiščenju štejemo odžaganje suhih, raskavih, nabebljenih in križajočih se vej, odstranitev vodenih poganjkov, tako imenovanih roparjev ter odstranjanje stare skorje. Vse to je tudi sedaj potrebno, vendar je treba drevesno krono od časa do časa tudi razredčiti, je odpreti soncu in zraku, da bosta prišla do plodov, ko ti dozorevajo.

Od sadnega drevja zahtevamo in pričakujemo, da bo obrodilo sadje čimboljše kakovosti, ki bo kos konkurenci na trgu in za katerega bomo dosegli še ustrežajočo ceno. Samo od sebe vendar ne bomo dosegli sadja zaželjene kvalitete. Pomagati mu mora sadjar. Za doseglo kvalitete sadja je potrebno, da krono temeljito razredčimo.

Naravna lastnost sadnega drevja je, da obrodí kar največ semen, torej veliko

število manjših plodov, neenake oblike in barve ter slabe kvalitete. Če pa krono močno razredčimo, omejimo število plodov na njej, zato bodo ti lepši, zlasti pa debelejši in boljše kakovosti. Hranilne snovi, ki jih ima drevo za tvorbo plodov na razpologo, se bodo s tem razdelile na manjše število plodov in ti bodo lepši in boljše. H temu pa bosta dodala svoje še sonce in zrak, ki bosta v razredčeni kroni imela dostop do vseh plodov in jim dala lepo prikupno barvo.

Če drevesno krono natančneje pogledamo, bomo kmalu spoznali, katere veje ovirajo soncu in zraku dostop v notranjost

Ob pričetku spomladanske paše

Prva spomladanska paša sicer odreši marsikaterega živinorejca hudih skrbi, prinese pa zato s seboj nove. Je že tako, da v naših razmerah danes še vedno manjka na pomlad sena in drugih krmil, kar sodimo po tem, da v mesecu marcu odkupijo navadno manj mleka kot običajno, aprila je pomanjkanje mleka še hujše in šele paša pripomore zopet do večjih količin mleka. Ker je pri nas veliko telitev ravno januarja in februarja, zares drugega vzroka ne more biti kot pomanjkanje krme in zavoljo tega pomanjkljivo krmljenje.

Pravičen prehod na pašo je mogoče napraviti samo tedaj, če imamo dovolj sena in sočnih krmil. Seno mora biti dobre kakovosti in tečno, torej pravilno spravljeno in pridelano; za sočno krmo je primerna silaža, ker druga sočna krma (pesa itd.) do tega ne vzdrži. Seveda je o teh stvarih za letos prepozno govoriti, ker bi morali na to pomisliti že lansko leto, zato naj že danes velja: kdor hoče prihodnjo pomlad odpraviti nevšečnosti, ki se pojavljajo ob prehodu na spomladansko pašo, naj na to misli že sedaj. Pogojiti je treba travnike, da bodo dali več pridelka. Seno bo treba pospraviti ob prvem času in skrbno, da bo ohranilo daljša tečnost. Vsak si lahko pripravi za spomladanske mesece nekaj dobre silaže in končno, že jeseni je treba presoditi, koliko živine s pridelano krmo lahko prederimo, da je ne bo na pomlad primanjkovalo. Kdor je v preteklem letu to opravil, bo lahko počasi privajal živino na pašo in s tem se bo izognil tistemu, kar čaka druge, ki že zdaj nimajo več kaj pokladati živini.

Zgodi se, da marsikdo podcenjuje ta ukrep in nejevoljno zamahne z roko, češ, saj ni tako hudo; brž ko bo dovolj naše, bo vse dobro. samo iz muhe delate slona in podobno. To se nam je pred leti zgodil-

plodov, neenake oblike in barve ter slabe kvalitete. Če pa krono močno razredčimo, omejimo število plodov na njej, zato bodo ti lepši, zlasti pa debelejši in boljše kakovosti. Hranilne snovi, ki jih ima drevo za tvorbo plodov na razpologo, se bodo s tem razdelile na manjše število plodov in ti bodo lepši in boljše. H temu pa bosta dodala svoje še sonce in zrak, ki bosta v razredčeni kroni imela dostop do vseh plodov in jim dala lepo prikupno barvo.

lo in zato smo prav na takem posestvu, kjer so bili tega prepričanja, ugotovi samo eno stvar: v štirinajstih dneh, ko so prvokrat pogнали krave na pašo, so izgubile na teži 12 odstotkov. Z drugimi besedami pomeni to, da je 500 kg težka krava izgubila 60 kg na teži. Seveda se je molznost močno dvignila in vsi so skušali tolnačiti to tako, da je šlo meso na mleko. 60 kg teže pomeni 600 kg mleka. Toliko mleka da povprečna krava komaj v dveh mesecih, in vsakomur, ki ima opravka z živino, mora biti jasno, da tak način pridelovanja mleka ni niti najmanj donosen. Sploh se pretapljanje mesa v mleko izplača samo v enem primeru: samo pri ovimljenju najboljših molznic, in še to samo v primeru, če se krave zares zlahka zrede v času presušitve ob cenenih krmih.

Hušanje, ki ga povzroča driskavost, ni edina posledica hitrega prehoda na pašo. To lahko hitro opazimo in tudi račun, ki smo ga prikazali, je precej enostaven. Bolj nevarne so bolezni, ki se lahko opravijo živali, če so zaradi sočasnega hušanja driskavosti in visoke molznosti oslabiljene. To je vsekakor huda preizkušnja za živali in zato jo moramo čimbolj omiliti.

Za kratek čas

HIGIJENA

Gospodinja svojí pomočnici: »Toda Špela, zakaj si vendar niste umili rok, preden ste zamesili kruh?«

»Ah, prava reč! Ko bi le videli, kakšne so bile moje roke, preden sem začela!«

DOBER NASVET

»Ali veste, kako pripravite petelina do tega, da ne bo s svojim petjem motil vašega počitka v nedeljo navsezgodaj?«

»«
»Zakoljite ga že v soboto!«

Jim povem. Ti le mirno leži.«
Gospod Martin se je zganil, kakor da se s poslednjim naporom koplje iz mrzlice.

»Kaj? Ah, da, že vem! Pri Veliki skali, reci! Če tako poveš, bodo vsi vedeli, kje. Tam...«

»Že prav.«

Don Jeremija je odšel po stopnicah. Čedermac je ostal sam. Najprej se je zazrl v vrata, ki so se rahlo zaprla, nato v šipe, ki so bile še čiste, nezadahle. Sivina dneva, neskončnega, nevidnega prostora, ki so ga polnile migotajoče snežinke. Nato je rahlo zamižal, se povzvil z drobcem misli, ki mu je ostal v zavesti. Kdo je bil pravkar tu? Kam je šel? In se je ves pogreznil v vrtinec vročinskih blodanj, v mrak dolgotrajne bolezni.

Bolezen je trajala dlje, mnogo dlje, kot so pričakovali. Zapalo je bilo za dva prsta snega, nato se je nebo uvedrilo. Bila so bila vsa pobočja in vsa dolina prav do Čedad, po sredi se je vlekel temni pas Nadiže. Zapihal je veter, odnašal sneg z obrokom v rupe in grape, da je pokrajina nastala lisasta. Potem je zavelo od juga, postala je dež, sivi enolični dnevi, zopet je bilo vse kopno, le vrha Mije in Matajurja sta imela bele kape. Sijalo je sonce in v brezvetrju tako toplo grelo, kakor da nastaja pomlad. Le noči so bile še vedno mrzle, od Krna je ledeno pihalo. Pred prazniki je zopet začelo snežiti, a je zametlo le do sredine

pobočja. Potem je nastala zmrzal, ob studencah so se delale debele plasti ledu, od streh in od ruš nad kolovozi so visele sklenke. Odzvonili so božični in novoletni zvonovi, tedaj se je znova utopilo, deževalo brez prestanka, curki so peli otožno pesem v nočeh, vode so naraščale. Ko je znova zapihalo od severa, so se oblaki pretrgali, posijalo je sonce. Minute so tekale, minevale ure, bežali dnevi, Čedermac pa je ležal na svoji postelji. Bil je pogreznjen v mehke, tople blazine, zagnjen do brade, izsušene roke v belih rokavih so mu ležale na odeli, obraz mu je bil zguban, lasja do konca osiveli, oči so se mu upirale v strop. Le stežka se je rešil blodanj, ki so ga mučile, preganjale, bičale in križale. Potem pa je ves izcejen, brez moči obležal pod odejo, prisluškoval zdaj v tenko curenje vode v Žlebu, zdaj v pihanje vetra, ki je loputal s polomljeno oknico, gledal skozi okno v pusti breg za hišo, v sonce, ki je bilo predrlo oblake. Duh mu je bil izmučen, zatapljal se je v vrtinec zmedenih misli.

Ni hotel, da bi ga odpeljali v bolnišnico; temu se je odločno uprl. Bil je prepričan, da bo kmalu umrl, a je hotel umreti doma, biti pokopan za cerkvi. V duhu je že gledal kamen z napisom: »Tukaj počiva Martin Čedermac...« Uboga Katina! Vse bridkosti so mu bile otopele, se umaknile, le ta skrb je ostala. Zaman mu je skrivala objokane, pre-

plašene oči, da bi ga ne vznemirjala. Zdravnik ga je pogosto obiskoval, posad ob postelji, gostobesedil in mu v nasmehu kazal bele zobe.

»Zdravljenje dobro napreduje«, mu je rekel nekega dne. »Ko bo trava zazelela, boste že na nogah.«

»Ako bo to res, caro amico, se moram le vam zahvaliti.«

»Pol meni, a pol Bogu«, se je pobranil zdravnik.

»Glej, glej! Pa sem mislil, da ste frumason.«

»Zakaj?« Sicilijanec je pokazal bele zobe. »Res, v vse ne verujem. Tega ne, da bi pomagale svete podobice, kočki Veronikinega prta in take reči, ki jih pri nas požirajo bolniki. Se pa že rajši oklepam znanosti.«

Čedermac se je veselo zasmeljal. Zdravnik ni govoril tjavendan. Čutil je, da se mu počasi, v kapljah vračajo moči. Blodnje so ga popolnoma zapustile, glava se mu je zjasnila. Duh se mu je počasi začel zanimati za okolico. Vedno bolj ga je obvladovala skrb za duhovljane.

Skubina ni bilo več v Lípah, izgubil je bil iz dežele. Na njegovo mesto je prišel mlad kaplan okroglega obraza, mirnega pogleda in odkritega nasmeha na ustnicah. Vsako nedeljo je imel v Vrsniku zgodnjo mašo, dvakrat je maševal tudi čez teden. Vsakokrat je obiskal Čedermaca, mu s tihim, prijetnim glasom pripo-

vedoval, kaj se je novega zgodilo v duhovnji. Staro Breškonko je spovedal za smrt, brčkone ne bo čakala nove nedelje. In še in še... Čedermac je željno, s hvaležnostjo sprejemal novice in jih podoživljal v duhu. Ko je oni nehaj pripovedovati, mu je bilo, kakor da je utihnila tolažeba godba.

»Pripoveduj še kaj!«

Mladi kaplan je bil v zadregi; mrščil je obrvi, a se ni mogel ničesar več spomniti.

»Kaj pravijo ljudje?«

»Nič. Ne morejo verjeti, da bo za zmeraj tako.«

»Ali kaj razumejo? Ali le kaj razumejo?«

»Po večini malo ali nič. Saj sami pravijo. V spovednici jih moramo počevati. Spovedi se bodo zato zavlekale, se je nasmehnil kaplan.«

Čedermac se je trpko zamislil. Bil je, kakor da se pogreza v svojo staro bolečino.

»Morandini molí in bere evangeli slovenski«, je pripomnil kaplan.

»Da? On lahko. On to laže stori. Italijan je. Njemu zaradi tega nihče ne bo mogel očitatí upornosti; nihče ga ne bo mogel dolžití veleizdaje.«

Čedermaca tiste dni ni mučila samo skrb za dušni blagor duhovljanov. Bil je še napol v mrzličnih blodnjah, ko so mu v trenutkih jasne zavesti v strahu be-

Reja rac za nesnost

Race so zelo donosne, če se pravilno lotimo reje. Tam, kjer so počeki, ribniki in luže, izkoristijo race mnogo hrane iz teh voda ter nam pripravijo oprecej krme. Vendar ni voda nujno potrebna; reja brez nje je celo uspešnejša. Pri nas redimo race navadno zaradi mesa, medtem ko raceja jajca večina gospodinj zavrže, češ da niso tako dobra kot kokošja. Seveda je to le predsodek, saj so pri hranljivosti celo boljše kot druga. Ker imajo svojevrsten vonj in ker jih moramo dobro prekuhati oziroma prepeči, jih uporabljamo predvsem za testenine in pecivo.

Medtem ko so naše domače race in nekatere druge pasme zelo primerne za meso, imamo tudi pasme, ki se glede nesnosti kosajo z najboljšimi kokošmi, pri nas se v zadnjih letih polagoma širijo race Khaki — Campbell (keki-cambel). Čeprav so marsikomu nesimpatične zaradi rjave barve, jih zaradi velike nesnosti redi vedno več rejcev. Race te pasme znesejo letno 180 do 200 in več jajc. Mladi racaki pa so prav tako primerni za pitanje kot racaki drugih pasem.

Keke-race ne potrebujejo tekoče ali stojee vode in dobro uspevajo celo v ograjenih izpustih, če le poskrbimo za zadostno in pravilno krmljenje. S pridom izkoriščajo zlasti razne kuhinjske odpadke in kuhan krompir, katerim dodajamo nekoliko otrobov, koruznega zdroba, zelenjave in beljakovinskih krmil (rižbo moko, mesne odpadke, kri in podobno). Če jih krmimo pravilno, nam znesejo v zaprti reji precej več, kot če se pasejo na prostem ali celo v lužah in potokih.

Race ne spadajo v kokošnjak k drugi perutnini. Ker niso občutljive za mraz, jim napravimo kje v zavetju preprost račnik. Če smo se odločili za zaprto rejo, napravimo okrog izpusta 1 meter visoko ograjo; tako nam race ne bodo delale škode po vrtovih in njivah. Zadostuje že nekaj kvadratnih metrov izpusta za vsako žival. Race nimajo stalnih gnezd, kakor na primer kokoši, temveč znesejo jajce kjer koli, celo v vodi, če je priložnost. Zato jih izpuščamo iz račnika šele okrog desetih dopoldne, ko navadno že vse znesejo.

Race nesnic ne izkoriščamo za pridobivanje perja, zlasti pa jih ne smemo skubiti v dobi intenzivne nesnosti, ker bi jo s tem mahoma prekinili. Ko zbiramo valilna jajca, je potreben na vsakih 6 do 8 rac en racak. Keke-race ne potrebujejo za parjenje vode, kakor druge race. Valjenje naj opravi kolkja ali pa nabavimo umetno valjenje race, saj jih je dobiti skoraj v vseh naših valilnicah. Race ni težko vzrediti. V prvih tednih moramo poskrbeti za suh prostor in za dobro krmo (zdrob, mleko, zelenjava). Račke izredno hitro rastejo in niso preveč občutljive. Če imajo priložnost za kopanje, rastejo precej počasneje. Račke, ki jih ne potrebujemo za pleme, čimprej ločimo in izpitamo, račke pa spuščamo na zeleno pašo.

Odgovorni urednik: Tedo Vojmir
Reg. Videmske sodnije št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica